

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

СОЛЬОНОВА ОЛЕКСАНДРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 343.122+343.14

**ПОКАЗАННЯ ПОТЕРПЛОГО ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Степанов Олег Станіславович,
Національна академія внутрішніх справ,
заступник директора Інституту післядипломної освіти

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Власова Ганна Петрівна,
ПВНЗ «Європейський університет»,
завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики

кандидат юридичних наук

Мірковець Дмитро Михайлович,
Головне слідче управління Національної поліції України,
заступник начальника відділу управління розслідування
корупційних злочинів

Захист відбудеться «19» жовтня 2018 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.05 в Національній академії внутрішніх справ за адресою:
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «18» вересня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д. О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У кримінальному провадженні пізнання обставин вчиненого суспільно небезпечного діяння здійснюється за допомогою кримінального процесуального доказування, яке полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів. Головною і кінцевою метою доказування є отримання слідчим, прокурором, судом повного та достовірного знання про подію кримінального правопорушення, винуватість обвинуваченого в його вчиненні, інші обставини, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження. Таке знання отримується в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом (КПК) України, з визначених у ч. 2 ст. 84 процесуальних джерел. Одним із них є показання потерпілого. За даними офіційної статистики, упродовж 2015–2017 рр. від вчинених злочинів потерпіло майже 1,2 млн. осіб (зокрема, близько 25 тис. дітей, понад 20 тис. осіб загинуло)¹.

У різні часи аналіз теорії доказів у кримінальному процесі та дослідження показань, у тому числі й показань потерпілого, здійснювали Ю. П. Аленін, С. А. Альперт, В. Д. Арсенєв, В. П. Власова, В. І. Галаган, М. І. Гошовський, Ю. М. Грошевий, О. В. Капліна, О. П. Кучинська, Л. М. Лобойко, Є. Д. Лук'янчиков, М. А. Макаров, В. Т. Маляренко, О. Р. Михайленко, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. Л. Ортинський, Д. П. Письменний, М. А. Погорецький, Д. Б. Сергеева, С. М. Стахівський, М. С. Строгович, О. Ю. Татаров, В. М. Тертишник, В. В. Топчій, Л. Д. Удалова, В. І. Фаринник, С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус, В. П. Шибіко, О. Г. Шило, М. Є. Шумило, П. В. Цимбал, О. О. Юхно, О. Г. Яновська та ін.

Питання, пов'язані з таким учасником кримінального провадження, як потерпілий, на дисертаційному рівні досліджували М. В. Гузела («Відшкодування заподіяної злочином шкоди за ініціативою суду в кримінальному судочинстві України», 1999), Ю. О. Гурджі («Проблеми формування і реалізації кримінально-процесуальної активності потерпілого на досудових стадіях», 2000), Л. І. Шаповалова («Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності в досудових стадіях кримінального процесу», 2001), С. В. Давиденко («Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування», 2007), Н. Б. Федорчук («Захист прав та законних інтересів потерпілого від злочину в кримінальному судочинстві англо-американської системи права», 2007), Т. І. Панасюк («Захист свідків та потерпілих у кримінальному процесі України», 2009), С. І. Остапенко («Кримінально-процесуальні гарантії права потерпілого на відшкодування шкоди, завданої злочином», 2010), А. В. Лапкін («Організаційно-правові основи діяльності прокурора із забезпечення прав і законних інтересів потерпілого в кримінальному судочинстві України», 2011), Є. В. Діденко («Забезпечення прав та законних інтересів потерпілого у кримінальному процесі», 2013), Д. О. Пилипенко («Потерпілий як суб'єкт реалізації функції обвинувачення у кримінальному процесі України», 2014), Д. Ю. Кавун («Кримінальний процесуальний механізм

---

¹ Аналітична довідка про стан протидії злочинності, корупції та прокурорсько-слідчу роботу на території України за 2015–2017 рр. / Генеральна прокуратура України. Київ, 2018. 134 с.

забезпечення прав потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні», 2016) та інші науковці.

Однак більшість робіт присвячено дослідженню процесуального статусу потерпілого, механізму захисту його прав, відшкодування збитків. Водночас показання потерпілого як одне з важливих джерел доказів у кримінальному провадженні залишається недостатньо дослідженим у вітчизняній науці кримінального процесу. Нині відсутнє монографічне дослідження показань потерпілого, а отже, і не проведено комплексної теоретичної розробленості цієї проблематики. Викладене зумовило вибір теми дисертаційного дослідження, свідчить про її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Напрямок дослідження узгоджується з положеннями Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015, ґрунтується на положеннях Плану заходів Міністерства внутрішніх справ України, спрямованих на реалізацію норм Кримінального процесуального кодексу України, затвердженого наказом МВС України від 8 серпня 2012 р. № 685, відповідає Пріоритетним напрямкам наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженим наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275, Основним напрямкам наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 рр., схваленим Вченою радою академії 29 жовтня 2013 р. (протокол № 28).

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 30 жовтня 2014 р. (протокол № 20) та включено до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (реєстр. № 1127, 2015 р.).

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є розроблення теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо збирання, отримання, перевірки та оцінки показань потерпілого як джерела доказів у кримінальному провадженні, формулювання науково обґрунтованих пропозицій з удосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування в аспекті предмета дослідження.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *задачі*:

- з'ясувати генезу розвитку законодавства про потерпілого від злочину та розкрити стан теоретичного розроблення проблематики його показань;
- встановити процедуру набуття особою статусу потерпілого у кримінальному процесі України, розкрити його зміст;
- визначити сутність показань потерпілого, їх предмет та види;
- запропонувати рекомендації з підготовки до допиту потерпілого як найпоширенішого засобу отримання його показань;
- висвітлити порядок отримання показань при проведенні допиту потерпілого на стадії досудового розслідування;
- розкрити особливості отримання показань під час допиту потерпілого на стадії судового розгляду;
- охарактеризувати процедуру перевірки показань потерпілого;

– визначити особливості порядку перевірки показань потерпілого при проведенні з ним інших слідчих (розшукових) дій;

– розглянути критерії оцінки показань потерпілого щодо їх належності, допустимості, достатності та достовірності;

– сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства в аспекті отримання, перевірки та оцінки показань потерпілого та практики його застосування.

Об'єкт дослідження – кримінальні процесуальні відносини, що виникають між потерпілим та іншими учасниками кримінального провадження під час розслідування кримінальних правопорушень, їх судового розгляду.

Предмет дослідження – показання потерпілого як джерело доказів у кримінальному провадженні.

Методи дослідження обрано відповідно до поставленої мети та задач дослідження, його об'єкта і предмета. Методологічну основу дослідження становить сукупність як загальнонаукових, так і спеціальних методів та прийомів наукового пізнання. За допомогою *діалектичного методу* як загального методу наукового пізнання розглянуто усі питання теми в динаміці, виявлено взаємозв'язок між показаннями потерпілого та обставинами, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні, *історико-правового методу* – прослідковано розвиток законодавства про потерпілого від злочину (підрозділ 1.1), *формально-логічного методу* – з'ясовано сутність поняття потерпілого (підрозділ 1.2), *системно-структурного методу* – визначено види показань потерпілого (підрозділ 1.3), *порівняльно-правового методу* – здійснено порівняльний аналіз порядку отримання показань потерпілого за кримінальним процесуальним законодавством України та інших держав (підрозділи 2.1, 2.2), *методів моделювання і прогнозування* – сформульовано пропозиції щодо удосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства (розділи 2, 3). *Соціологічний та статистичний методи* використано для анкетування слідчих, прокурорів, суддів, у процесі вивчення матеріалів кримінальних проваджень та узагальнення отриманих результатів (підрозділи 1.2, 1.3, розділи 2, 3).

Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані дані загальнодержавної та відомчої статистичної звітності щодо протидії злочинності, аналітичні дані МВС України, Національної поліції України, Генеральної прокуратури України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної судової адміністрації України за 2014–2017 роки; результати узагальнення 320 матеріалів кримінальних проваджень, розглянутих судами України за зазначений період; зведені дані опитування 195 слідчих, 85 прокурорів, 26 суддів з Вінницької, Дніпропетровської, Житомирської, Київської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Тернопільської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької областей та м. Києва. Використано власний професійний досвід здобувача у слідчих підрозділах Національної поліції.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є першим в Україні комплексним дослідженням теоретичних і практичних проблем,

пов'язаних з отриманням, перевіркою та оцінкою показань потерпілого у кримінальному провадженні. Зокрема:

вперше:

– диференційовано право та обов'язок потерпілого давати показання у кримінальному провадженні, зокрема обґрунтовано, що потерпілий зобов'язаний давати показання, якщо він ініціював кримінальне провадження; у разі ж, якщо досудове розслідування розпочалося без заяви потерпілого та в подальшому, якщо від особи, якій кримінальним правопорушенням завдано шкоду, не надійшло заяви про залучення її до провадження як потерпілого, така особа має право давати показання;

– обґрунтовано, що перед проведенням таких слідчих (розшукових) дій, як пред'явлення для впізнання особи, речей і трупа, а також слідчого експерименту потерпілий попереджається про кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих показань, з доповненням відповідними положеннями ст. 228–230, 232, 240 КПК України;

– запропоновано закріпити в ч. 1 ст. 107 КПК України випадки обов'язкового застосування технічних засобів фіксування процесуальної дії за клопотанням потерпілого та інших учасників кримінального провадження: у разі, якщо для проведення допиту потерпілого та інших осіб запрошено перекладача; коли фіксуються показання потерпілого та інших осіб, які перебувають у небезпечному для життя стані, яким погрожують убивством, застосуванням насильства або іншими протиправними щодо їх життя або здоров'я діями;

– визнано доцільним удосконалення кримінальної процесуальної регламентації перевірки показань потерпілого та інших учасників кримінального провадження шляхом доповнення параграфу 2 «Доказування» глави 4 «Докази і доказування» КПК України статтею «Перевірка доказів» у редакції: «Перевірка доказів проводиться слідчим, прокурором, судом шляхом співставлення з іншими доказами, що є у кримінальному провадженні, а також встановлення їх джерел, отримання інших доказів, що підтверджують або спростовують доказ, який перевіряється»;

удосконалено:

– положення, що стосуються кримінальної процесуальної регламентації визнання особи потерпілою, шляхом закріплення підстав прийняття відповідного рішення, а саме – лише після того, як у результаті проведення процесуальних дій будуть отримані докази заподіяння особі кримінальним правопорушенням моральної, фізичної або майнової шкоди;

– теоретичні засади з'ясування достовірності показань надання потерпілого за рахунок доповнення ст. 95 КПК України «Показання» окремою частиною такого змісту: «Не можуть бути доказами дані, повідомлені потерпілим, джерело яких невідоме. Якщо показання потерпілого ґрунтуються на повідомленнях інших осіб, то цих осіб має бути допитано»;

– обґрунтування тези, що думки і припущення потерпілого, повідомлені ним під час допиту, не є частиною його показань;

– наукові пропозиції щодо підготовки до допиту потерпілого та отримання від нього показань під час цієї слідчої (розшукової) дії, зокрема запропоновано удосконалення регламентації допиту малолітнього або неповнолітнього потерпілого, у тому числі в судовому засіданні;

дістало подальший розвиток:

– концепція доказів у кримінальному провадженні як єдності фактичних даних та їх процесуальних джерел, що дало змогу дійти висновку про показання потерпілого як джерело відомостей про факти та запропонувати в ч. 2 ст. 84 КПК України слово «доказів» замінити словами «відомостей про факти»;

– теоретичні положення про предмет і види показань потерпілого шляхом конкретизації складових елементів поняття предмета показань потерпілого та наведенням класифікації його показань за різними критеріями;

– аргументація доцільності поміщення потерпілого на стаціонар для проведення судово-психіатричної або судово-медичної експертизи в разі, якщо при проведенні амбулаторної експертизи неможливо з'ясувати, чи може він правильно сприймати обставини, що мають значення для кримінального провадження, та давати показання стосовно них;

– критерії визнання показань потерпілого належними, достатніми і достовірними, у тому числі й шляхом доповнення КПК України статтею про з'ясування достовірності показань потерпілого.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропоновані автором теоретичні положення, висновки і пропозиції впроваджено та може бути використано в:

законотворчому процесі – для вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України (довідка Інституту законодавства Верховної Ради України від 07 липня 2018 р. № 22/309/1-1-15);

практичній діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України – під час розроблення й удосконалення відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів з питань організації розслідування злочинів та проведення занять у системі службової підготовки (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 20 вересня 2016 р.);

освітньому процесі – у системі професійної освіти слідчих, при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Управління підрозділами досудового слідства», «Судові та правоохоронні органи України», «Особливі порядки кримінального провадження», а також під час підготовки навчальних і методичних посібників, підручників, курсів лекцій (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 29 вересня 2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно здійснених досліджень. У статті «Предмет показань потерпілого, особливості їх перевірки», підготовленій у співавторстві з О. С. Степановим, дисертанту належить 70 % матеріалу. Наукові ідеї та висновки, що належать співавтору опублікованої праці, у дисертації не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження оприлюднено на науково-практичних конференціях та засіданнях круглих столів: «Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки» (м. Київ, 23 січня 2015 р.); «Конституція України: шляхи вдосконалення» (м. Київ, 26 червня 2015 р.); «Актуальні проблеми досудового розслідування» (м. Київ, 1 липня 2015 р.); «Реформування правоохоронної системи України: стан та перспективи» (м. Київ, 20 травня 2016 р.); «Актуальні питання кримінального права та процесу» (м. Кривий Ріг, 16 червня 2017 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, сформульовані в дослідженні, висвітлено в одинадцяти наукових публікаціях, серед яких п'ять наукових статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у зарубіжному науковому періодичному виданні, а також у п'яти тезах у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій і засідань круглих столів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (285 найменувань на 31 сторінках) і п'яти додатків на 11 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 239 сторінок, з них основний текст – 186 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, ступінь наукової розробки проблеми; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами; визначено мету, задачі дослідження, його об'єкт, предмет і використані методи; розкрито наукову новизну одержаних результатів, їх теоретичне та практичне значення; наведено дані про апробацію та публікації результатів дослідження.

Розділ 1 «Поняття потерпілого та його показань у кримінальному процесі України» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Розвиток законодавства про потерпілого в кримінальному процесі України і теоретичні засади дослідження»* розглянуто основні етапи його розвитку, проаналізовано роль і місце потерпілого в системі кримінального судочинства різних історичних періодів, на кожному з яких з'ясовано значення його показань як джерела доказів.

Проаналізовано положення Руської Правди, Статутів князівства Литовського, «Прав, за якими судиться малоросійський народ», Статуту кримінального судочинства, кримінально-процесуальних кодексів УСРР та УРСР й інших документів, на основі чого прослідковано генезу забезпечення прав потерпілого, покладення на нього певних обов'язків у судочинстві, роль його показань у встановленні фактичних даних під час доказування.

Зазначено, що в Україні на монографічному рівні розроблено питання, пов'язані з правовим статусом потерпілого (С. В. Давиденко, Д. О. Пилипенко), відшкодуванням йому заподіяної злочином шкоди (М. В. Гузела, С. І. Остапенко), забезпеченням прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному процесі

(Є. В. Діденко, Н. Б. Федорчук), його участю у досудових стадіях (Ю. О. Гурджі, Л. І. Шаповалова).

Наголошено на відсутності комплексних теоретичних розроблень проблем показань потерпілого як джерела доказів у кримінальному провадженні.

У підрозділі 1.2 «Поняття потерпілого та його процесуальний статус у кримінальному провадженні» проаналізовано положення КПК України, які визначають права, обов'язки, відповідальність потерпілого.

Зазначено, що для набуття особою статусу потерпілого як учасника кримінального провадження необхідна наявність двох підстав: 1) фактичної – безпосереднє завдання фізичній особі кримінальним правопорушенням моральної, фізичної або майнової шкоди, а юридичній особі – майнової шкоди; 2) юридичної – подання особою, якій кримінальним правопорушенням завдано відповідної шкоди, заяви про залучення її до провадження як потерпілого. У цьому контексті критично оцінено положення ч. 7 ст. 55 КПК України, що за відсутності письмової згоди на визнання потерпілим, за необхідності, особа може бути залучена до кримінального провадження як свідок. Обґрунтовано, що особа має набувати процесуального статусу потерпілого лише після доведення факту заподіяння їй кримінальним правопорушенням зазначеної шкоди.

За результатами аналізу визначення правового статусу в різних галузях науки, запропоновано розуміння процесуального статусу потерпілого як сукупності його прав, обов'язків та відповідальності. З огляду на конструкцію ст. 56 КПК України, диференційовано групи прав потерпілого, які може бути реалізовано протягом усього кримінального провадження, на стадії досудового розслідування, під час судового провадження в будь-якій інстанції.

Стосовно особливостей відповідальності потерпілого підтримано пропозицію науковців (зокрема І. В. Гловюк і М. І. Мельниченка) щодо закріплення обов'язку потерпілого давати показання.

Зазначено, що потерпілий може нести такі види відповідальності: кримінальну процесуальну; кримінально-правову; адміністративну. Надано низку пропозицій щодо внесення змін і доповнень до КПК України, зокрема: 1) щодо доповнення статтею «Відповідальність потерпілого», у якій передбачити таке положення: «У разі встановлення злісного ухилення потерпілого від явки до органів розслідування слідчий складає протокол, який разом з матеріалами перевірки надсилає до суду за місцем проведення розслідування для притягнення потерпілого до адміністративної відповідальності. При встановленні злісного ухилення від явки до суду адміністративне покарання накладається безпосередньо судом, що розглядає кримінальне провадження, в яке особа викликана як потерпілий»; 2) щодо накладання грошового стягнення на потерпілого за невиконання процесуального обов'язку стосовно явки після повторного виклику та проведення його допиту; 3) щодо застосування до потерпілого приводу, якщо він був викликаний у встановленому порядку, але не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття; 4) щодо доповнення ст. 226 КПК України положенням, що перед допитом потерпілого у віці від 11 до 16 років слідчий попереджує його, що

в разі надання ним завідомо неправдивих показань до нього може бути застосовано примусові заходи виховного характеру.

У підрозділі 1.3 «Показання потерпілого як джерело доказів: зміст, види та предмет» розкрито сутність та наведено класифікацію показань зазначеного учасника кримінального провадження.

Наголошено, що показання потерпілого як джерело доказів характеризують: форма (відомості, які надаються під час допиту в усній або письмовій формі); суб'єкт (показання надаються потерпілим); зміст (зв'язок наданих відомостей з обставинами, що мають значення для кримінального провадження). Відсутність хоча б однієї з цих ознак позбавляє отримані відомості значення показань потерпілого як джерела доказів.

Досліджено проблематику поняття доказу у кримінальному провадженні, на підставі чого наголошено, що концепція доказу полягає в єдності фактичних даних та їх процесуальних джерел. Відповідно до цієї доктрини, йдеться про показання потерпілого як джерело відомостей про факти. Запропоновано в ч. 2 ст. 84 КПК України слово «доказів» замінити словами «відомостей про факти».

З огляду на особливості давання показань німими, глухими, глухонімими потерпілими, запропоновано внести зміни до ч.1 ст. 95 КПК України, а саме: передбачити, що показаннями можуть бути відомості, отримані мовою жестів від осіб із фізичними вадами.

У результаті розгляду порядку отримання показань потерпілого визначено, що їх може бути повідомлено не лише під час допиту, а й у процесі пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту, огляду.

За даними дослідження положень КПК України, що регулюють показання з чужих слів (ст. 97), зроблено висновок, що цю норму необхідно виключити з КПК України та доповнивши ст. 95 таким положенням: «Не можуть бути доказами дані, повідомлені потерпілим, джерело яких невідоме. Якщо показання потерпілого ґрунтуються на повідомленнях інших осіб, то цих осіб має бути також допитано».

Запропоновано закріпити нове процесуальне джерело доказів – показання представника потерпілого – юридичної особи з можливістю проведення допиту такого потерпілого.

Показання потерпілого класифіковано за стадією кримінального провадження; зв'язком з елементами предмета доказування; послідовністю надання показань; місцем надання показань; статусом суб'єкта, якому потерпілий надає показання; рішенням про проведення дистанційного досудового розслідування та судового провадження; віком потерпілого; причетністю до предмета обвинувачення; характером достовірності інформації; порядком фіксування показань потерпілого у протоколі допиту; тривалістю допиту; слідчою ситуацією та іншими критеріями.

За результатами аналізу положення КПК України, виокремлено дві групи обставин, що становлять предмет показань потерпілого: 1) які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні; 2) інші, які мають значення для кримінального провадження. Перелік обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (загальний предмет доказування), визначений у ч. 1 ст. 91 КПК України. До інших обставин, які мають значення для кримінального

провадження, належать відомості про факти, що характеризують особу підозрюваного, обвинуваченого, взаємовідносини потерпілого з ними тощо. Знання характеру цих даних сприяє наданню правильної оцінки достовірності показань потерпілого.

Розділ 2 «Допит потерпілого як засіб отримання його показань» містить три підрозділи.

У підрозділі 2.1 «Підготовка до проведення допиту потерпілого» надано загальну характеристику організації підготовки до цієї слідчої (розшукової) дії, що включає в себе: вивчення матеріалів кримінального провадження, відомостей про особу допитуваного; складання плану і визначення питань; вибір місця та часу проведення.

У результаті проведеного порівняльного аналізу кримінального процесуального законодавства України та інших країн запропоновано доповнення ст. 91 КПК України положенням, що у кримінальному провадженні підлягають доказуванню обставини, які характеризують потерпілого та його поведінку до вчинення і після вчинення кримінального правопорушення.

Досліджено порядок виклику потерпілого в кримінальному провадженні, наголошено на питанні належного підтвердження отримання потерпілим повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом. У контексті розгляду питання щодо вибору місця проведення допиту потерпілого акцентовано увагу на доцільності проведення допиту малолітніх у «зелених кімнатах», спеціально обладнаному кабінеті психолога, у дитячому садку, школі чи житлі. Допит неповнолітніх 14–18 років рекомендовано проводити в кабінеті слідчого.

При залученні перекладача до проведення допиту потерпілого, який не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження, запропоновано доповнити ст. 107 КПК України положенням, що застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим, якщо для проведення допиту потерпілого та інших осіб було запрошено перекладач. Це сприятиме запобіганню надання перекладачем завідомо неправдивого перекладу.

Запропоновано шляхи отримання слідчим інформації про наявність у потерпілого фізичних або психічних вад, які впливають на його можливість правильно сприймати обставини, що мають значення для кримінального провадження. Посилаючись на кримінальне процесуальне законодавство зарубіжних країн (Білорусі, Казахстану, Киргизії, Молдови, Росії, Туркменістану, Узбекистану), зважаючи на позицію Верховного Суду України, вважається можливим примусове залучення потерпілого за ухвалою слідчого судді, суду для проведення амбулаторної судово-психіатричної та судово-медичної експертизи, якщо він відмовляється від її проходження. Запропоновано доповнити КПК України окремою нормою про те, що потерпілий може бути примусово поміщений до медичного закладу для проведення експертизи лише у випадках, коли він своїми показаннями викриває підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, та слідчому немає можливості іншим шляхом перевірити їх достовірність.

У підрозділі 2.2 «Допит потерпілого під час досудового розслідування» розглянуто особливості проведення відповідної слідчої (розшукової) дії у кримінальному провадженні.

Наведено підстави, а також зазначено особливості визначення моменту та місця проведення допиту потерпілого залежно від обставин кримінального провадження. Наголошено на тому, що перед допитом необхідно роз'яснювати не всі права потерпілого, а лише ті з них, якими його наділено безпосередньо під час допиту.

На основі порівняльного аналізу кримінального процесуального законодавства Республіки Білорусь, Республіки Молдова та інших країн запропоновано передбачити у КПК України обов'язок потерпілого давати показання в тому разі, якщо він ініціював кримінальне провадження, тобто звернувся до відповідного правоохоронного органу із заявою про вчинення щодо нього кримінального правопорушення. Якщо ж прокурор, слідчий розпочав досудове розслідування без цієї заяви та в подальшому від особи, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, не надійшло заяви про залучення її до провадження як потерпілого, потерпілий має право давати показання (76 % позитивних відповідей респондентів).

Право відмовитися давати показання має не тільки підозрюваний, а й потерпілий. Проте обов'язок зупинити допит діє тільки щодо підозрюваного. Для усунення цієї колізії в законодавстві запропоновано доповнити ст. 224 КПК України положенням, що в разі відмови потерпілого давати показання слідчий, прокурор, який проводить допит, зобов'язаний його зупинити одразу після отримання такої заяви.

Зважаючи на досвід Білорусі, запропоновано ст. 224 КПК України доповнити нормою, що під час допиту потерпілого може бути присутній його представник, який має право: надавати в присутності слідчого консультації потерпілому; ставити з дозволу слідчого запитання потерпілому для уточнення і доповнення відповідей, що підлягають занесенню до протоколу; висловлювати заперечення проти незаконних дій слідчого щодо порядку проведення ним допиту, які підлягають занесенню до протоколу; застосовувати з дозволу слідчого технічні засоби.

Відповідно до поглядів учених (Л. Д. Удалова, В. Ю. Шепітько, В. П. Шибіко та ін.) та результатів проведеного соціологічного опитування (88 % позитивних відповідей респондентів), обґрунтовано доцільність замість однієї ст. 224 КПК України «Допит» доповнити КПК України кількома статтями, які б визначали процесуальні особливості допиту не лише свідка, підозрюваного, а й потерпілого, а також статтею про зміст протоколу його допиту.

Досліджено специфіку одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб за участю потерпілого. Більшість проанкетованих правоохоронців (87 %) підтримали пропозицію виключити зі ст. 224 КПК України частину 9 та, відповідно, доповнити главу 20 КПК України статтями 224-1 «Очна ставка», 224-2 «Проведення очної ставки».

Акцентовано увагу на питанні визначення суб'єктів звернення з клопотанням про допит потерпілого слідчим суддею під час досудового розслідування в судовому

засіданні. Підтримано висловлену І. В. Глов'юк пропозицію щодо визнання у ст. 225 КПК України потерпілого суб'єктом ініціації такого допиту. Отримані показання потерпілого у процесі досудового розслідування вважаються доказом під час судового розгляду.

Наголошено на виняткових випадках, які можуть визнаватись підставою для допиту потерпілого слідчим суддею під час досудового розслідування у судовому засіданні (ст. 225 КПК України). Зокрема, акцентовано увагу на існуванні небезпеки для його життя і здоров'я, тяжкій хворобі потерпілого та інших обставинах, що можуть унеможливити допит потерпілого в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань.

У підрозділі 2.3 «Допит потерпілого під час судового розгляду» розкрито порядок проведення допиту потерпілого на судових стадіях провадження.

Запропоновано змінити порядок допиту потерпілого в суді, а саме: ст. 353 КПК України доповнити положенням, відповідно до якого допит потерпілого починається з пропозиції головуючого надати показання щодо кримінального провадження, після чого його допитують шляхом застосування прямого та перехресного допиту.

Розглянуто особливості прямого та перехресного допиту в суді. Зокрема, після закінчення прямого допиту потерпілого головуючий надає можливість стороні захисту провести його перехресний допит. Розкрито порядок перехресного допиту потерпілого (постановка запитань сторонами кримінального провадження, можливість зняття головуючим запитань тощо). Оскільки КПК України не регулює питання, хто першим має допитувати потерпілого, запропоновано доповнити ст. 353 положенням, що допит потерпілого відбувається за правилами допиту свідка обвинувачення.

Досліджено особливості допиту малолітніх та неповнолітніх потерпілих під час судового розгляду з аналізом досвіду участі в цій слідчій (розшуковій) дії законних представників (батьків, опікуна, представника органів опіки і піклування), педагога і психолога.

У зв'язку з обов'язком головуючого роз'яснити особі, яка не досягла шістнадцятирічного віку, необхідності давати правдиві показання, не попереджаючи про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання, запропоновано частину 2 ст. 354 КПК України доповнити положенням, що перед допитом потерпілого у віці від 11 до 16 років суд попереджує його про можливість застосування примусових заходів виховного характеру, передбачених ч. 2 ст. 105 Кримінального кодексу України, у разі надання ним завідомо неправдивих показань.

Розділ 3 «Перевірка та оцінка показань потерпілого» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Перевірка показань потерпілого» досліджено порядок вивчення показань потерпілого уповноваженими особами під час досудового розслідування та судового розгляду.

Встановлено, що перевірка показань потерпілого здійснюється шляхом їх аналізу, зіставлення з іншими доказами, на основі чого слідчий, прокурор та суд дійдуть висновку стосовно необхідності збирання нових доказів, які підтверджують

або спростовують докази, що перевіряються. Перевірка цих показань полягає в тому, що вона здійснюється як логічним шляхом, так і за допомогою слідчих (розшукових) й інших процесуальних дій.

Виокремлено особливості перевірки показань потерпілого на стадії досудового розслідування: слідчий проводить перевірку за відсутності цілісного уявлення про вчинене кримінальне правопорушення, в умовах значної пізнавальної невизначеності; дія умов обмеження таких засад кримінального провадження, як змагальність сторін, гласність судового провадження; перевірку здійснює слідчий, основним змістом діяльності якого є реалізація функції обвинувачення; зміст та результати діяльності з перевірки показань потерпілого не є остаточними та обов'язковими для суду.

Перевірка показань потерпілого відбувається як під час його допиту, так і при проведенні інших слідчих (розшукових) дій. Виділено ті з них, метою яких є саме перевірка доказів: одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання, проведення експертизи. Розкрито окремі положення їх проведення для визначення достовірності чи недостовірності показань потерпілого, отримання нових доказів. Зазначено можливість перевірки показань потерпілого шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Розглянуто участь сторін захисту й обвинувачення в перевірці показань потерпілого, зокрема шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей і документів.

Зазначено такі особливості перевірки показань потерпілого на стадії судового розгляду: її здійснення незалежним органом – судом; перевірка відбувається в умовах дії таких засад кримінального провадження, як безпосередність дослідження показань, речей і документів, змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості; у перевірці мають можливість брати участь учасники судового провадження, що дозволяє суду враховувати чинники, якими вони керуються при перевірці показань потерпілого; з метою перевірки показань потерпілого слідчі (розшукові) дії можуть бути проведені слідчим і під час судового провадження за дорученням суду (лише за клопотанням сторін кримінального провадження); перевіряються лише ті показання, які надані при проведенні допиту під час судового розгляду (за винятком випадків, передбачених у ст. 225 КПК України). У зв'язку з відсутністю в КПК України поняття «перевірка доказів», запропоновано параграф 2 глави 4 КПК України доповнити статтею «Перевірка доказів» у такій редакції: «Перевірка доказів проводиться слідчим, прокурором, судом шляхом співставлення з іншими доказами, що є у кримінальному провадженні, а також встановлення їх джерел, отримання інших доказів, що підтверджують або спростовують доказ, який перевіряється».

У підрозділі 3.2 «Оцінка показань потерпілого» досліджено процес визначення належності, допустимості, достовірності та достатності цього виду доказів у процесі розумової діяльності.

Належними є показання потерпілого, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному

провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність та можливість використання інших доказів.

Показання потерпілого мають визнаватися достовірними, якщо він через свій фізичний та психічний стан у змозі правильно сприймати факти, що мають доказове значення. Запропоновано доповнити КПК України статтею про з'ясування достовірності показань потерпілого та передбачити такі положення: 1) сторона захисту має право ставити потерпілому запитання щодо його можливості сприймати факти, про які він дає показання, а також щодо інших обставин, які можуть мати значення для оцінки достовірності показань потерпілого; 2) для доведення недостовірності показань потерпілого сторона захисту має право надати показання, документи, які підтверджують його репутацію, зокрема, стосовно його засудження за завідомо неправдиві показання, обман, шахрайство, інші діяння, що підтверджують нечесність потерпілого; 3) потерпілий має право відповідати на запитання, спрямовані на з'ясування достовірності його показань; 4) потерпілого може бути допитано щодо попередніх показань, які не узгоджуються з його показаннями.

На основі аналізу кримінального процесуального законодавства констатовано, що показання потерпілого є допустимими, якщо вони отримані від потерпілого уповноваженим органом або посадовою особою під час його допиту, який проведений у порядку, встановленому КПК України.

Запропоновано доповнити главу 4 КПК України статтею, у якій зазначити перелік істотних порушень правил кримінального процесуального доказування, що призводять до визнання тих чи інших доказів недопустимим. Зокрема, необхідно передбачити положення, які саме порушення правил проведення допиту викликають незаперечні сумніви в достовірності показань потерпілого.

ВИСНОВКИ

У результаті дисертаційного дослідження, спрямованого на розв'язання проблеми показань потерпілого як джерела доказів у кримінальному провадженні, що має значення для науки кримінального процесу та правозастосування в цій сфері, отримано нові обґрунтовані теоретичні та прикладні результати, до найголовніших з яких належать такі:

1. У науці кримінального процесу не проведено комплексних теоретичних розробок показань потерпілого як джерела доказів у кримінальному провадженні та відсутні окремі монографічні дослідження цього питання. Дослідженням генези кримінального процесуального законодавства на теренах України встановлено різні підходи до показань потерпілого – від цілковитого невизнання їх доказом (КПК УСРР 1922 р.) й ототожнення з показаннями свідків (КПК УСРР 1927 р.) до виокремлення самостійного джерела доказів (КПК УРСР 1960 р.).

2. Рішення про визнання особи потерпілим повинно прийматися лише після того, як у результаті проведення слідчих (розшукових) дій будуть отримані докази заподіяння їй кримінальним правопорушенням моральної, фізичної або майнової шкоди. Елементами статусу потерпілого як учасника кримінального провадження є

його права, обов'язки та відповідальність, окремі з яких слід удосконалити з унесенням змін та доповнень до КПК України. Запропоновано покласти на потерпілого обов'язок давати показання в тому разі, якщо він ініціював кримінальне провадження шляхом звернення до уповноваженого органу із заявою про вчинення щодо нього кримінального правопорушення. Якщо ж слідчий, прокурор розпочав досудове розслідування без такої заяви, давати показання є правом потерпілого.

3. Показання потерпілого є джерелом відомостей про факти, а не джерелом доказів. Це положення відповідає гносеологічній та правовій сутності концепції доказів у кримінальному провадженні як єдності фактичних даних та їх процесуальних джерел. Предметом показань потерпілого є відомості про обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, інші обставини, які мають значення для цього провадження (відомості про факти, що характеризують особу підозрюваного, обвинуваченого та взаємовідносини потерпілого з ними). Потерпілий має надавати показання лише щодо фактів, які він сприймав особисто. Думки і припущення потерпілого, повідомлені ним при допиті, не є частиною його показань (72 % відповідей респондентів). Показання потерпілого класифіковані за низкою критеріїв, серед яких найбільш значимими є стадія кримінального провадження, вид суб'єкта, якому потерпілий дає свідчення, вік потерпілого, характер достовірності інформації.

4. Для забезпечення отримання та перевірки показань потерпілого важливе значення має правильна підготовка до його допиту. При підготовці до допиту потерпілого головним завданням слідчого є вивчення особи допитуваного. Важливість цього положення втілено у пропозиції щодо доповнення передбачених КПК України обставин, які підлягають доказуванню, відомостями, що характеризують потерпілого, його поведінку до вчинення і після вчинення кримінального правопорушення. Визначено рекомендації щодо обрання місця для проведення допиту, що слугуватимуть основою для тактично правильного спілкування слідчого та потерпілого. На основі вивчення процесуальних та організаційних особливостей з'ясування суб'єктного складу допиту потерпілого обґрунтовано внесення змін до ч. 1 ст. 226 КПК України в такій редакції: «допит неповнолітньої особи віком до чотирнадцяти років, а на розсуд слідчого – віком до шістнадцяти років проводився в присутності педагога або психолога, а при необхідності – лікаря, батьків чи інших законних представників».

5. Порядок отримання показань при проведенні допиту потерпілого під час досудового розслідування розподілено на п'ять етапів: з'ясування даних про особу; роз'яснення потерпілому порядку проведення допиту; роз'яснення потерпілому, а також особам, які беруть участь у його допиті, їх прав та обов'язків; вільна розповідь; відповіді на запитання слідчого, прокурора. У результаті розгляду питання застосування технічних засобів під час допиту запропоновано зазначити в ч. 1 ст. 107 КПК України учасників кримінального провадження, за клопотанням яких застосування технічних засобів фіксування процесуальної дії є обов'язковим, серед яких має бути і потерпілий. Винятковими випадками, які є підставою для допиту потерпілого слідчим суддею під час досудового розслідування в судовому засіданні, повинні визнаватися: існування небезпеки для його життя і здоров'я;

тяжка хвороба потерпілого; інші обставини, що можуть унеможливити допит потерпілого в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань.

6. До особливостей отримання показань під час допиту потерпілого в судовому засіданні віднесено черговість його допиту (перед допитом свідків), початок допиту стороною обвинувачення, можливість перехресного допиту учасниками судового провадження. Перед допитом неповнолітнього потерпілого віком від 11 до 16 років у судовому засіданні його має бути попереджено, що в разі надання завідомо неправдивих показань до нього можуть бути застосовані примусові заходи виховного характеру.

7. Перевірка показань потерпілого полягає в тому, що вона здійснюється як логічним шляхом, так і за допомогою слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Перевірку показань потерпілого здійснює як слідчий, що отримав їх при проведенні допиту, так і прокурор під час погодження клопотань про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, при прийнятті рішення про зупинення досудового розслідування, закриття кримінального провадження, складанні клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, затвердженні обвинувального акта. Під час судового розгляду показання потерпілого перевіряє суд.

8. Перевірка показань потерпілого здійснюється, крім допиту, під час одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, слідчого експерименту, пред'явлення для впізнання, проведення експертизи. Доведено, що експертиза має обов'язково проводитись для встановлення психічного та фізичного стану потерпілого, якщо виникає сумнів стосовно його можливості правильно сприймати обставини, що мають значення для кримінального провадження, та давати показання про них. У зв'язку з цим, частину 2 ст. 242 КПК України слід доповнити пунктом 7 відповідного змісту. Поміщення потерпілого на стаціонар для проведення судово-психіатричної або судово-медичної експертизи є можливим, якщо при проведенні амбулаторної експертизи неможливо з'ясувати, чи може він правильно сприймати обставини, що мають значення для кримінального провадження, та давати показання про них. Потерпілий не може бути примусово поміщений до медичного закладу для проведення експертизи, за виключенням випадків, коли він викриває підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, та немає іншої можливості перевірити достовірність його показань.

9. Показання потерпілого оцінюються щодо їх належності, допустимості, достатності, достовірності. Оцінка показань потерпілого, як й інших видів доказів, здійснюється виключно у формі розумової діяльності. Належними є показання потерпілого, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність та можливість використання інших доказів. Показання потерпілого визнаються допустимими, якщо вони отримані уповноваженим органом або посадовою особою у порядку, встановленому КПК України. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на

всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють сукупність даних у показаннях потерпілого щодо їх достатності для прийняття певного процесуального рішення. При встановленні достовірності показань потерпілого підлягає дослідженню їх зміст окремо та у зв'язку з іншими доказами. Зміст цих показань оцінюється щодо його відповідності встановлюваним фактичним обставинам кримінального провадження з метою вирішення, чи правильно і достатньо повно відображені відповідні ідеальні сліди кримінального правопорушення. КПК України доцільно доповнити статтею про з'ясування достовірності показань потерпілого. У ній запропоновано передбачити такі положення: сторона захисту має право ставити потерпілому запитання щодо його можливості сприймати факти, про які він дає показання, а також стосовно інших обставин, які можуть мати значення для оцінки достовірності показань потерпілого; для доведення недостовірності показань потерпілого сторона захисту має право надати показання, документи, які підтверджують його репутацію, зокрема, щодо його засудження за завідомо неправдиві показання, обман, шахрайство, інші діяння, що свідчать про нечесність потерпілого; потерпілий має право відповідати на запитання, спрямовані на з'ясування достовірності його показань; потерпілий може бути допитаний щодо попередніх показань, які не узгоджуються з наданими ним показаннями.

10. На підставі проведеного дослідження сформульовано пропозиції, спрямовані на удосконалення кримінальної процесуальної регламентації отримання показань потерпілого як джерела доказів у кримінальному провадженні, щодо:

доповнення глави 4 параграфу 2 КПК України ст. 93-1 «Перевірка доказів» у такій редакції: «Перевірку доказів проводять слідчий, прокурор, суд шляхом співставлення з іншими доказами, що є у кримінальному провадженні, а також встановлення їх джерел, отримання інших доказів, що підтверджують або спростовують доказ, який перевіряється»;

виключення з КПК України ст. 97 «Показання з чужих слів» із доповненням ч. 5 ст. 95 КПК України реченням такого змісту: «Не можуть бути доказами дані, повідомлені потерпілим, джерело яких невідоме. Якщо показання потерпілого ґрунтуються на повідомленнях інших осіб, то цих осіб має бути допитано»;

наведення в ч. 1 ст. 107 КПК України переліку учасників кримінального провадження, у тому числі потерпілого, за клопотанням яких застосування технічних засобів фіксування процесуальної дії є обов'язковим, та із зазначенням відповідних умов;

доповнення КПК України окремими статтями про допит свідка, потерпілого, підозрюваного, у яких передбачити особливості їх допиту, а також статтями про зміст протоколів допитів цих учасників кримінального провадження;

доповнення ст. 91 КПК України положенням, що у кримінальному провадженні підлягають доказуванню обставини, які характеризують потерпілого та його поведінку до вчинення і після вчинення кримінального правопорушення;

виключення частини 9 зі ст. 224 КПК України та доповнення глави 20 КПК статтями 224-1 «Очна ставка», 224-2 «Проведення очної ставки»;

доповнення ст. 226, 354 КПК України положенням, що перед допитом потерпілого у віці від 11 до 16 років його має бути попереджено, що в разі надання завідомо неправдивих показань до нього може бути застосовано примусові заходи виховного характеру;

доповнення ст. 228–230, 232, 240 КПК України положеннями, що перед проведенням таких слідчих (розшукових) дій, як пред'явлення для впізнання особи, речей і трупа, слідчого експерименту, потерпілого має бути попереджено про кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих показань.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Сольонова О. О. Поняття та значення показань потерпілого. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1. С.157–166.
2. Сольонова О. О. Процесуальний статус потерпілого: проблемні питання та шляхи вдосконалення. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 139–145.
3. Степанов О. С., Сольонова О. О. Предмет показань потерпілого, особливості їх перевірки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 163–166.
4. Сольонова О. О. Оцінка показань потерпілого під час досудового розслідування. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 3. Т. 2. С. 129–132.
5. Сольонова О. О. Особливості підготовки до проведення допиту потерпілого. *Право і суспільство*. 2017. № 1. Ч. 2. С. 260–264.
6. Сольонова О. О. Порядок допиту потерпілого під час судового розгляду. *Національний юридический журнал: теорія і практика (Республіка Молдова)*. 2017. № 2. С. 203–206.
7. Сольонова О. О. Процесуальний статус потерпілого за чинним кримінальним процесуальним законодавством України. *Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 23 січ. 2015 р.)*. Київ, 2015. С. 333–334.
8. Сольонова О. О. Показання потерпілого як конституційна гарантія захисту прав особи у кримінальному провадженні. *Конституція України: шляхи вдосконалення: зб. матеріалів круглого столу (Київ, 26 черв. 2015 р.)*. Київ, 2015. С. 57–60.
9. Сольонова О. О. Окремі кримінально-процесуальні питання відшкодування шкоди потерпілому. *Актуальні проблеми досудового розслідування: зб. тез доп. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2015 р.)*. Київ, 2015. С. 156–159.
10. Сольонова О. О. Особливості формування показань. *Реформування правоохоронної системи України: стан та перспективи: матеріали Загальноакад. підсумкової наук.-практ. конф. слухачів, курсантів, студентів і молодих вчених, присвяч. Дню науки та 95-річчю Національної академії внутрішніх справ (Київ, 20 трав. 2016 р.)*. Київ, 2016. С. 179–182.

11. Сольонова О. О. Отримання показань потерпілого під час судового розгляду. *Актуальні питання кримінального права та процесу*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 16 черв. 2017 р.). Кривий Ріг, 2017. С. 152–156.

АНОТАЦІЯ

Сольонова О. О. Показання потерпілого як джерело доказів у кримінальному провадженні. – *Рукопис*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018.

У дисертації здійснено комплексне дослідження теоретичних засад і практичних проблем отримання, перевірки та оцінки показань потерпілого як джерела доказів у кримінальному провадженні. Проаналізовано генезу законодавства про потерпілого від злочину та розкрито стан теоретичного розроблення проблематики його показань. Встановлено процедуру набуття особою статусу потерпілого у кримінальному процесі України, розкрито його зміст. Визначено сутність показань потерпілого, їх предмет та види, розкрито порядок отримання показань при проведенні допиту потерпілого на стадіях досудового розслідування та судового розгляду. Охарактеризовано порядок перевірки показань потерпілого, зокрема шляхом проведення за його участю слідчих (розшукових) дій, та їх оцінки щодо належності, допустимості, достатності та достовірності. Сформулювати пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства в аспекті отримання, перевірки та оцінки показань потерпілого як джерела доказів.

Ключові слова: потерпілий, показання потерпілого, докази, джерела доказів, допит, перевірка показань, оцінка показань.

АННОТАЦИЯ

Солёнова А. А. Показания потерпевшего как источник доказательств в уголовном производстве. – *Рукопись*.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2018.

В диссертации осуществлено комплексное исследование теоретических основ и практических проблем получения, проверки и оценки показаний потерпевшего как источника доказательств в уголовном производстве. Проведен анализ генезы законодательства о потерпевшем вследствие совершения преступления, раскрыто состояние теоретической разработки проблематики его показаний. Установлена процедура получения лицом статуса потерпевшего в уголовном процессе Украины, раскрыто его содержание. Определены сущность показаний потерпевшего, их

предмет и виды, раскрыт порядок получения показаний при проведении допроса потерпевшего на стадиях досудебного расследования и судебного разбирательства. Охарактеризованы порядок проверки показаний потерпевшего, в частности, путем проведения с его участием следственных (розыскных) действий и их оценки с учетом критериев относительности, допустимости, достаточности и достоверности. Сформулированы предложения по совершенствованию уголовного процессуального законодательства в аспекте получения, проверки и оценки показаний потерпевшего как источника доказательств.

Дифференцированно право и обязанность потерпевшего давать показания в уголовном производстве, в частности, обосновано, что потерпевший обязан давать показания, если он инициировал уголовное производство. В случае же, если досудебное расследование началось без заявления потерпевшего и в дальнейшем, если от лица, которому уголовным правонарушением причинен вред, не поступило заявление о привлечении его к производству в качестве потерпевшего, такое лицо имеет право давать показания.

Обосновано, что перед проведением таких следственных (розыскных) действий, как предъявление для опознания лица, вещей и трупа, а также следственного эксперимента потерпевший предупреждается об уголовной ответственности за дачу заведомо ложных показаний с дополнением соответствующими положениями ст. 228-230, 232, 240 УПК Украины.

Предложено закрепить в ч. 1 ст. 107 УПК Украины случаи обязательного применения технических средств фиксации процессуального действия по ходатайству потерпевшего и других участников уголовного производства: в случае, если для проведения допроса потерпевшего и других лиц приглашался переводчик; когда фиксируются показания потерпевшего и других лиц, находящихся в опасном для жизни состоянии, которым угрожают убийством, применением насилия либо иными противоправными в отношении их жизни или здоровья действиями. Признано целесообразным совершенствование уголовной процессуальной регламентации проверки показаний потерпевшего и других участников уголовного производства путем дополнения пункта 2 «Доказывание» главы 4 «Доказательства и доказывание» КПК Украины статьей «Проверка доказательств» в предложенной авторской редакции.

Показания потерпевшего классифицированы по ряду критериев, среди которых процессуально значимыми являются стадия уголовного производства, вид субъекта, которому потерпевший дает показания, возраст потерпевшего, характер достоверности информации.

Раскрывая подготовку к допросу потерпевшего, исследовано его организацию, рекомендации по изучению личности допрашиваемого, порядок составления плана, определения перечня вопросов, места и времени его проведения. С учетом особенностей психофизиологического развития несовершеннолетних предложено применение дифференцированного подхода к регламентации продолжительности проведения допроса несовершеннолетних потерпевших в зависимости от их возрастных групп. Перед допросом потерпевшего в возрасте от 11 до 16 лет он

должен быть предупрежден, что в случае дачи заведомо неправдивых показаний к нему будут применены принудительные меры воспитательного характера.

Обосновано, что проверка показаний потерпевшего осуществляется следователем, прокурором, судом путем сопоставления с другими имеющимися в уголовном производстве доказательствами, а также установления их источников, получения других доказательств, подтверждающих или опровергающих их.

Показания потерпевшего оцениваются с точки зрения их относимости, допустимости, достоверности. Сделан вывод, что относимыми являются показания потерпевшего, прямо или косвенно подтверждающие существование или отсутствие обстоятельств, подлежащих доказыванию в уголовном производстве, и других обстоятельств, имеющих значение для уголовного производства, а также достоверность или недостоверность, возможность или невозможность использования иных доказательств. Показания потерпевшего признаются допустимыми, если они получены уполномоченным органом или должностным лицом в порядке, предусмотренном УПК Украины. При установлении достоверности показаний потерпевшего подлежит исследованию в отдельности их содержание, а также в связи с другими доказательствами.

Сформулированы предложения по внесению изменений и дополнений в УПК Украины, касающихся усовершенствования порядка получения, проверки и оценки показаний потерпевшего как источника доказательств.

Ключевые слова: потерпевший, показания потерпевшего, доказательства, источники доказательств, допрос, проверка показаний, оценка показаний.

SUMMARY

Oleksandriia Solonova. Victim's testament as a source of evidence in criminal process. – *Manuscript.*

Dissertation on Candidate of Legal Sciences degree on specialty 12.00.09 – criminal process and criminalistics; forensic examination; operative investigative activity. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2018.

A complex research of theoretical grounds and practical problems of receiving, examination and evaluation of victim's testament as a source of evidence in criminal process has been done in this research. Genesis of legislation concerning victim of crime has been analyzed, theoretical development of victim's testament problems has been disclosed. Procedure of victim status acquisition in criminal process of Ukraine has been defined, its content has been discovered. Essence of victim's testament, its subject and forms have been identified, procedure of questioning during victim's interrogation in pretrial investigation and during court hearing has been ascertained. Ways of examination of victim's testament (e.g. by his participation in investigative (search) actions and their evaluation with regard to affiliation, admissibility, sufficiency and credibility) have been characterized. Suggestions on improvement of criminal procedure legislation in terms of receiving, examination and evaluation of victim's testament as a source of evidence have been offered.

Key words: victim, victim's testament, evidence, sources of evidence, interrogation, examination of testament, evaluation of testament.